

# ŞAİR - VƏTƏNDAS



*İslam QƏRİBLİ,  
filologiya üzrə elmlər doktoru,  
professor*

1971-1975-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində (keşmiş V.İ.Lenin adına APİ) eyni fakültətində eyni kursunda müxtəlif qruplarda oxusqa da, Əli Rza Xələfli ilə (Əlirza Zal oğlu Əzizli) həm əlaçı tələbə, həm də istiqanlı, vətənəcanlı tay-tuş olaraq isti münasibətlərimiz vardi. Şair yazması ve bir az da nakam şair Mikayıll Müşfiqə oxşar olması ilə bağlı "şair" deyə ona müraciət edərdim. İranla - Cənubi Azərbaycanla sərhəd rayonlardan olduğumuza görə səhbətlərimiz alınlardır, Azərbaycanı iki yero bölen məlum hadisələrə nifrət yağıdır - yağıdır. Əlirza onu Cənubi Azərbaycandakı qohum-əqrabalarına həsrət qoyan Arazdan, mən də Ərdəbillə aramızda keçilməz sədd olan Taliş dağlarından gileyəndik.

Ali məktəbi bitirdikdən sonra uzun illər görüşmək imkanımız olmadığı, 90-ci illərin əvvəllərində mənim işləmək üçün AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutuna dəvət olunmağım, onunda Cəbrayılın işğalından sonra Bakıya köçməsi tələbəlik illərindən sonra aramızdakı qırılmış bağların bərpasına səbəb oldu. Tələbelik illərindən başlanan münasibətlərimiz zaman keçidkə səmimi dostluğa çevrildi və çox şükrür ki, bu gün də davam etməkdədir....

Bu kiçik qeydlərdən sonra xəyal məni yenə də uzaqlara, tələbelik illərinə apardı. O zaman yarı zarafat "şair" adlandırdığım Əli Rza Xələflinin artıq 30 ildən yuxarı ciddi şair, nasir, publisist, araşdırıcı kimi qəbul edildiyini gördən zənnimin məni aldatmamışına sevinir, dostumun uğurları ilə qürur duyuram.

Əli Rza Xələfli bir yaradıcı insan olaraq hər şəyden əvvəl şairdir və şairlik ona fitrətən verilmiş bir vergidir. Klassik Azərbaycan poeziyası və zəngin folklorumuzun ən yaxşı ənənələrini şair və poemalarında yaşadan Ə.Xələfli üçün mövzu məhdudiyyəti olmasa da, Vətən dərdi, heyata, insana məhəbbət və yaşamaq yanğısı onun poetik irlisinin şah damarını təkil edir.

"Həsrəti bizlərə qıyan sahilə, Məhəbbət toxumu əkərdim, Allah!" - deyən Ə.Xələflinin müxtəlif illər və ovqatlarda yazdığı şair və poemalarını nəzərdən keçirərkən bir daha yəqin etdim ki, o, narahat dünyamızın narahat şairidir. Ölçüleri niyyətinə tabe olan bədxahlaların əleyindən, əməlliəri dediyinə bənzəməyen hıyələgerin kələyindən, Əzizli qulluğunda müntəzir duran Tanrıdan, sınıq düşən Xudaferinin taglarını görünən Araz boyu köç əleyən durnaların ləlek salmasından qorxan şair ən böyük qorxusunu belə bəyan edir:

"Müdrık sözə iman getir", "Körpü daşlarının bağıri çatlayar, Üstündən adlayıb keçəni yoxsa" - deyə ən böyük ağrının yurd ağrısı olduğunu bildirən, dünya bazarında mizanın əyilməsindən gileyən şair əsərlərini həm heca, həm əruz vəznələrində, həm də sərbəst şeir formalarında yazib hər üçündə uğur qazansa da, təbii ki, ən çox istifadə etdiyi heca vəznidir. Heca vəzninin müxtəlif ölçülərində yazan şairin bayati, qoşma və gərəyliləri onun yaradıcılığına xüsusi bir gözəllik verir və onu bir yazar olaraq xalq ruhunun tərcüməsinə çevirir.

Qarabağ və yurd həsrətinin daha çox yer aldığı, ictimai-fəlsəfi fikirli bayatlarında Ə.Xələflinin şair siması aşağıdakı şəklidə özünü göstərir və əgər bu bayatların müəllifini tanımasaydıq, onları eyzən xalq bayatları hesab edə bilərdik:

∅              ∅

Sevgi dənizində çimməklə günahlarının sevgi dənizinin suları ilə yuyulacağına ümidi bəsləyən, Qarabağın qapısı hesab etdiyi Bərdə torpağına ayaq basanda başından min illerin havası gəlib keçən, anasının ocaq daşına daş dilində dillədirib "dərdinə sinəmi belə oyma sən" söyləyərək böyünbükük bənövşə ilə həmsəhəbət olan Ə.Xələfli "Qərib məzar" rədifi gərəylisində vətənində vətənsiz olan qəriblərin, yurd-yuvalarından perik salınanların acı-ağrularını poetik şəkildə belə ümumiləşdirir:

Şeirlərinin birində özünü körpünün həsrəti yanan şairi adlandıran Ə.Xələflinin əksər şeirlərində onun öz obrazını görürük: bir az çılgın, bir az emosional və nəhayət müdrik, mütəfəkkir obrazını.

Ələ Rza Xələfli həm də "Od" kimi oxunaqlı, mövzu, mözəm və ideyası ilə diqqəti cəlb edən romanın müəllifidir. Yarı tərəxi, yarı mifik hadisələr üzərində qurulmuş bu romanda müəllif daha çox insan taleyini psixoloji müstəvidə izləyərək ölüm - ölüm, məhəbbət - nifrət, yaşamaq uğrunda mübarizə və s. bu kimi ümumiyyətli problemlər barədə düşünəcələri ilə oxucunu keçmiş, indiki və gələcək zaman barədə

fikirləşməyə, tarixin dörsələrindən ibrot götürməyə çağırır.

Ana Zaşa və Çinqırdağ adlı mağara sakinlərinin yaşayışı, onların var olmaq uğrunda mübarizəsinin təsviri ilə müəllif heç də mifdən tarixə keçidin ilk mərhələləri barədə məlumat vermək istəməmiş, əslində müasir dünyamızda baş verən və baş vermedikə olan ciddi olaylar barədə düşünməyi və hadisələrdən çıxış yollarını arayib-axtarmağı oxucularına tövsiye etmişdir.

Romanda bələdçi qız Leylanın dilindən Yeray, Oday, Suay, Alp Ər, Malik, Melək kimi obrazlar haqqında deyilənlər mahiyətin açılmasına xidmet edir və ayıq oxucu başa düşür ki, müəllifin tarixə ekskurs etməsi dönyanın hazırlı durumundan ötrü narahatlılığından irəli gəlmişdir.

Əli Rza Xələflinin bir ədəbiyat adamı olaraq digər şakəri həmdə onun səriştəli ədəbiyyatşunası olması ilə şərtlənir. Müəllifin müxtəlif vaxrlarda yazdığı "Sözün astanası", "Sənməyən günəş haqqında nəğmə", "Sözde hərarət olanda", "Fənayənin sualları", "Tənhalığın iztirabları", "Səslərin harmoniyası", "Tanrı möhləti havayı vermir", "Payız düşüncələri" və s. onlara məqalə və öcerkləri, kitablara yazdığı müq-qəddimələr bize haqq verir ki, ondan həm də bir ədəbiyyatşunası kimi danışaq. Bir ədəbiyyatşunası olaraq Ə.R.Xələfli müasirlərin dən fərqləndirən ən ümde cəhət, heç şübhəsiz, onun yazılarının səmimiliyində, birbaşa mətnin özündə çıxış etməsindədir.

Əli Rza Xələflinin bir ziyalı olaraq üstünlüyüün digər cəhəti onun ensiklopedik savad və analitik tofoikkür sahibi olmasındadır. Onunla elmin bir çox sahələri barədə səhəbət edəndə təcəccübənlər sən ki, bu qədər informasiyani o, beynində necə saxlaya və necə ustalıqla ümumiləşdirə bilir.

Şübhəsiz ki, bir söz, qələm adımı olaraq onun Şərq, Qərb, Azərbaycan və ümumiyyətlə dünənə ədəbiyyatı və mədəniyyətinə vəqif olmasından qibət doğurandır.

Əli Raz Xələfli gözəl müəllim və çox istedadlı, qeyrətli publisistdir. Beş il Cəbrayıl rayonunun müxtəlif kəndlərində müəllimlik edən (1975-1980), Azərbaycan dili və ədəbiyyatını şagirdlərinə sevdirən Ə.R.Xələfli 1980-ci ildən günümüze kimi qəzətşiliklə möşəğül olur, 1999-cu ildən Respublikada və xarici ölkələrdə yaxşı tanınan həftəlik "Kredo" qəzetinin baş redaktorudur. Publisistisinin baş mövzusu xalqının taleyi və tarixi, millətinin müqəddərəti və sabıbdan ötrü narahathlıq olan Ə.R.Xələflinin qırxdan çox kitabı çap olunmuşdur ki, bunların müəyyən qismını onun publisistik qeydləri və məqalələri teşkil edir.

Əli Rza Xələfliin kitablarının, demək olar, əksəriyyət şəxsi kitabxanamda var və yeri göldikcə onlarla həmsəhəbət oluram. Bəzən düşünürəm: tələbelik illərimizdən dəstləq etdiyim Əli Rzam keçmişdəki kimi "şair" çağrım, ya da ümumiləşmiş halda "yazıçı". Qəti qərara gələ bilməkdə çətinlik çəksəm də, mənim üçün Əliraza Zal oğlu Əzizli ilk növbədə şairdir, həm də sözün əsl mənasında, böyük hərflərlə yazıla biliəcək "ŞAİR

